

RASMIY NUTQDA NUTQ STRATEGIYALARI VA TAKTIKALARI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21431955>

Ochilova Marjona Olimjon qizi

Termiz davlat universiteti O'zbek filologiyasi fakulteti

Filologiya tillarni o'qitish: o'zbek tili

ta'lim yo'nalishi 2-bosqich talabasi

Annotatsiya

Mazkur maqolada rasmiy nutq jarayonida qo'llaniladigan nutq strategiyalari va taktikalari lingvopragmatik nuqtayi nazardan tahlil qilinadi. Rasmiy muloqot jamiyatning siyosiy, huquqiy, boshqaruv va ijtimoiy sohalarida muhim kommunikativ vosita bo'lib, unda fikrni aniq, mantiqiy va ta'sirchan ifodalash alohida ahamiyat kasb etadi. Rasmiy nutq samaradorligi nafaqat til birliklarining to'g'ri tanlanishi, balki so'zlovchining maqsadga yo'naltirilgan strategik va taktik yondashuvlaridan ham kelib chiqadi. Maqolada rasmiy nutqda axborot berish, ishontirish, ta'sir o'tkazish, murosaga erishish, auditoriya bilan aloqa o'rnatish kabi strategiyalar hamda ularni amalga oshirishda qo'llaniladigan lingvistik vositalar tahlil qilinadi. Shuningdek, rasmiy nutqning kommunikativ samaradorligini oshirishda pragmatik birliklar, baholovchi vositalar, murojaat shakllari va ritorik usullarning o'rnini yoritiladi.

Kalit so'zlar

rasmiy nutq, nutq strategiyasi, nutq taktikasi, lingvopragmatika, diskurs, kommunikativ maqsad, ta'sirchanlik, nutq madaniyati.

Abstract

This article analyzes speech strategies and tactics used in formal discourse from a linguopragmatic perspective. Formal communication serves as an important means of interaction in political, administrative, legal, and social spheres. The effectiveness of formal speech depends not only on the correct selection of linguistic units but also on the strategic and tactical approaches used by speakers. The study examines informational, persuasive, influencing, and communicative strategies in formal speech and analyzes linguistic tools that ensure their implementation. Particular attention is paid to pragmatic units, evaluative expressions, forms of address, and rhetorical techniques that enhance the effectiveness of formal communication.

Keywords

formal speech, speech strategies, speech tactics, linguopragmatics, discourse, communication, speech culture.

Kirish

Jamiyat taraqqiyoti jarayonida rasmiy nutq ijtimoiy munosabatlarni tartibga soluvchi, davlat boshqaruvi, siyosiy jarayonlar, huquqiy munosabatlar va

tashkilotlar faoliyatini ta'minlovchi muhim kommunikativ hodisa sifatida namoyon bo'ladi. Rasmiy nutqning asosiy vazifasi faqat axborot yetkazish emas, balki muayyan kommunikativ maqsadga erishish, tinglovchiga ta'sir ko'rsatish va kerakli munosabatni shakllantirishdan iborat.

Zamonaviy tilshunoslikda nutq jarayoni faqat grammatik qoidalar asosida emas, balki pragmatik va kommunikativ omillar asosida ham o'rganilmoqda. Ayniqsa, nutq strategiyalari va taktikalari masalasi lingvopragmatikaning muhim tadqiqot yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Chunki har qanday nutq jarayonida so'zlovchi muayyan maqsadni ko'zlaydi va ushbu maqsadga erishish uchun turli til vositalaridan foydalanadi.

Rasmiy nutqda strategiya – bu kommunikativ maqsadga erishish uchun tanlangan umumiy yo'l bo'lsa, taktika ushbu strategiyani amalga oshirishga xizmat qiluvchi aniq usullar majmuasidir. Masalan, davlat rahbari yoki tashkilot vakilining murojaatida ishontirish strategiyasi qo'llanilsa, dalillar keltirish, ijobiy baholash, statistik ma'lumotlardan foydalanish kabi taktikalar uning amalga oshirish vositasi bo'lib xizmat qiladi.

Bugungi kunda rasmiy nutqning ta'sirchanligi, aniqligi va kommunikativ samaradorligini oshirish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Chunki axborot oqimining kengayishi, ommaviy kommunikatsiya vositalarining rivojlanishi natijasida rasmiy nutq nafaqat hujjatlar va yig'ilishlar doirasida, balki ommaviy axborot vositalari va raqamli platformalarda ham faol qo'llanilmoqda.

Mazkur maqolaning maqsadi – rasmiy nutqda qo'llaniladigan asosiy nutq strategiyalari va taktikalarining lingvopragmatik xususiyatlarini ochib berish hamda ularning kommunikativ samaradorligini tahlil qilishdan iborat.

Tadqiqot vazifalari:

- rasmiy nutq tushunchasining lingvistik xususiyatlarini aniqlash;
- nutq strategiyasi va taktikasining nazariy asoslarini yoritish;
- rasmiy diskursda qo'llaniladigan asosiy strategiyalarni tavsiflash;
- nutq taktikalari orqali ta'sirchanlikni ta'minlash vositalarini tahlil qilish.

Adabiyotlar tahlili

Nutq strategiyalari va taktikalari masalasi zamonaviy pragmalingsvistika, diskurs tahlili va kommunikativ tilshunoslikda keng o'rganilgan. Tilshunos olimlar nutqni insonlar o'rtasidagi oddiy axborot almashinuvi emas, balki maqsadga yo'naltirilgan faoliyat sifatida baholaydilar. T. van Deyk diskursni ijtimoiy hodisa sifatida o'rganib, nutq jarayonida bilim, hokimiyat va ta'sir munosabatlari namoyon bo'lishini ta'kidlaydi. Uning fikricha, har qanday nutq ma'lum strategik maqsad asosida shakllanadi.

J. Ostin va J. Syorlning nutq aktlari nazariyasi esa nutq birliklarining faqat mazmun emas, balki muayyan harakatni bajarish xususiyatiga ega ekanligini ko'rsatadi. Rasmiy nutqda buyruq berish, va'da qilish, murojaat qilish, tavsiya bildirish kabi nutq aktlari keng qo'llaniladi. O'zbek tilshunosligida ham nutq madaniyati, rasmiy uslub va kommunikativ jarayon masalalari bo'yicha ko'plab tadqiqotlar amalga oshirilgan. Ushbu tadqiqotlarda rasmiy uslubga xos aniqlik, mantiqiylik, standartlik va me'yoriylik kabi xususiyatlar alohida qayd etiladi. Biroq

rasmiy nutqda strategik va taktik vositalarning kompleks lingvopragmatik tahlili hali ham chuqur tadqiq etilishi lozim bo'lgan yo'nalishlardan biridir.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, rasmiy nutqda nutq strategiyalari va taktikalari kommunikativ jarayonning samaradorligini ta'minlovchi muhim lingvopragmatik vositalardan biridir. Rasmiy muloqot jarayonida so'zlovchi nafaqat axborot yetkazadi, balki auditoriyaning fikri, munosabati va harakatiga ma'lum darajada ta'sir ko'rsatishga intiladi. Shu sababli rasmiy nutqni shakllantirishda strategik yondashuv alohida ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, rasmiy nutqda axborot berish, ishontirish, ta'sir o'tkazish, hamkorlikni shakllantirish kabi strategiyalar keng qo'llaniladi. Ushbu strategiyalar faktlarni taqdim etish, dalillash, ijobiy baholash, murojaat qilish, motivatsiya yaratish va murosaga erishish kabi turli taktikalarga asoslanadi. Har bir taktika ma'lum kommunikativ maqsadni amalga oshirishga xizmat qilib, nutqning mazmuniy va pragmatik samaradorligini oshiradi.

Rasmiy nutqning ta'sirchanligi ko'p jihatdan unda qo'llaniladigan til birliklarining to'g'ri tanlanishiga bog'liq. Modal birliklar, baholovchi ifodalar, rasmiy qoliplar, murojaat shakllari va jamoaviylikni ifodalovchi vositalar nutqning aniqligi, ishonchliligi va ta'sir kuchini ta'minlaydi. Ayniqsa, zamonaviy boshqaruv va siyosiy kommunikatsiyada nutq strategiyalaridan oqilona foydalanish samarali muloqotning muhim sharti hisoblanadi.

Bugungi axborotlashgan jamiyatda rasmiy nutq faqat an'anaviy hujjatlar yoki yig'ilishlar doirasida emas, balki ommaviy axborot vositalari va raqamli platformalarda ham keng qo'llanilmoqda. Bu esa rasmiy nutq egalaridan nafaqat til me'yorlarini bilishni, balki auditoriya bilan samarali kommunikativ munosabat o'rnatish, nutq strategiyalarini to'g'ri tanlash va zamonaviy diskurs talablariga moslashishni talab etadi. Demak, rasmiy nutqda strategiya va taktikalardan maqsadga muvofiq foydalanish nutq madaniyatini yuksaltirish, kommunikativ samaradorlikni oshirish hamda jamiyatdagi professional muloqot sifatini takomillashtirishning muhim omillaridan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Austin, J. L. **How to Do Things with Words**. Oxford: Oxford University Press, 1962.
2. Searle, J. R. **Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language**. Cambridge: Cambridge University Press, 1969.
3. Grice, H. P. **Logic and Conversation**. In: *Syntax and Semantics, Vol. 3: Speech Acts*. New York: Academic Press, 1975.
4. Fairclough, N. **Language and Power**. London: Longman, 1989.
5. Wodak, R., Meyer, M. **Methods of Critical Discourse Analysis**. London: SAGE Publications, 2009.
6. Leech, G. N. **Principles of Pragmatics**. London: Longman, 1983.

7. Crystal, D. **The Cambridge Encyclopedia of Language**. Cambridge: Cambridge University Press, 2019.
8. Yule, G. **Pragmatics**. Oxford: Oxford University Press, 1996.
9. Cook, G. **Discourse**. Oxford: Oxford University Press, 1989.
10. Schiffrin, D. **Approaches to Discourse**. Oxford: Blackwell Publishers, 1994.